

بایسته های علم حقوق

www.ketab.ir

محمدرضا روزبهانی
(مدرس دانشگاه قرآن و حدیث)

سرشناسه	: روزبهانی ، محمدرضا، ۱۳۵۴
عنوان و نام پدیدآور	: بایسته های علم حقوق
مشخصات نشر	: تهران کتاب آوا ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	: ۱۱۰ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۱۶۹-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: حقوق
موضوع	: حقوق -- تفسیر و استنباط
موضوع	: اصول فقه
رده‌بندی کلاسیک	: K۲۳۰/۲، ۱۳۹۴، ۸۶
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۰۱۰۴

بایسته های علم حقوق



انتشارات کتاب آوا

مؤلف:	محمدرضا روزبهانی
ناشر	کتاب آوا
لیتوگرافی	آوا
چاپ و صحافی	آوا
نوبت چاپ	اول ۱۳۹۴
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
قیمت	۲۰۰۰۰۰ ریال
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۱۶۹-۷

نشانی دفتر مرکزی: انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، بن بست حقیقت، پلاک ۴، طبقه ۲، واحد ۴
شماره‌های تماس: ۶۶۹۷۴۶۴۵ | ۶۶۹۷۴۱۳۰ | ۶۶۴۰۷۹۹۳ | دورنگار: ۶۶۴۶۱۱۵۸

www.avabook.com avabook_kazemi@yahoo.com

فروشگاه کتاب آوا: اسلام شهر، خیابان صیاد شیرازی، روبروی دانشگاه آزاد اسلامی، جنب دادگستری
تلفن: ۵۶۳۵۴۶۵۱

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است.
هرگونه کپی برداری و تهیه جزوه از متن کتاب، استفاده از طرح روی جلد و عنوان کتاب جرم است و متخلفان طبق قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند

فهرست مطالب



۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اول: مبانی و اهداف حقوق
۱۹	طرح بحث
۲۰	مبحث اول: مبانی و اهداف حقوق
۲۰	گفتار اول: مکتب حقوق فطری یا طبیعی
۲۲	گفتار دوم: مکتب‌های تاریخی و توافقی
۲۳	مبحث دوم: اهداف قواعد حقوق
۲۴	گفتار اول - نظریه‌ی حقوق فردی یا «اصالت فرد»
۲۵	بند اول - مفهوم عدالت در نظریه‌ی اصالت
۲۵	بند دوم - مفهوم عدالت در نظریه‌ی حقوق فردی
۲۷	گفتار دوم - نظریه‌ی حقوق اجتماعی و دولتی یا مکتب اصالت اجتماع
۲۷	بند اول - مفهوم عدالت در نظریه‌ی اصالت اجتماع
۲۷	بند دوم - نتایج مکتب حقوق اجتماعی و دولتی
۲۸	بند سوم - معنای عدالت در نظریه‌ی حقوق اجتماعی
۲۸	گفتار سوم: اهداف حقوق از دیدگاه اسلام
۳۱	گفتار چهارم - حقوق و دولت
۳۱	بند اول - معنی عام و خاص دولت
۳۱	بند دوم - شخصیت حقوقی دولت
۳۲	بند سوم - حاکمیت دولت
۳۳	بند چهارم - دولت و اخلاق و مذهب
۳۳	بند پنجم - دولت و حقوق
۳۵	فصل دوم: اوصاف و قلمرو اجرای قواعد حقوقی
۳۵	مبحث اول: اوصاف و تعریف قاعده‌ی حقوقی

۳۶	گفتار اول: الزامی بودن قواعد حقوقی
۳۶	گفتار دوم: برخورداری قواعد حقوقی از ضمانت اجرا
۳۷	گفتار سوم: کلی و عمومی بودن قواعد حقوقی
۳۷	گفتار چهارم: مرتبط بودن قواعد حقوق با نظام اجتماعی
۳۷	مبحث دوم: رابطه‌ی حقوق با عدالت و سایر قواعد اجتماعی
۳۸	گفتار اول: رابطه‌ی حقوق و عدالت
۳۸	بند اول - تعریف عدالت
۴۱	بند دوم - رابطه‌ی حقوق و عدالت
۴۲	گفتار سوم: رابطه‌ی حقوق و اخلاق
۴۳	گفتار سوم: راه و تفاوت‌های حقوق و مذهب
۴۳	بند اول - رابطه‌ی حقوق و مذهب
۴۳	بند دوم - تفاوت‌های حقوق و مذهب
۴۵	فصل سوم: دانش حقوق - ماهه‌ی آن
۴۵	مبحث اول: ماهیت علم حقوق و نابطان آن با سایر علوم
۴۵	گفتار اول: ماهیت علم حقوق
۴۷	گفتار دوم: علم حقوق و فن حقوق
۴۷	گفتار سوم: روش‌های تحقیق در علم حقوق
۴۷	بند اول - روش قانونگذاری
۴۸	بند دوم - روش دادرسی
۴۸	بند سوم - روش تعلیم
۴۸	مبحث دوم: رابطه‌ی حقوق با سایر علوم
۴۸	گفتار اول: حقوق و جامعه‌شناسی
۵۲	گفتار دوم: حقوق و اقتصاد
۵۸	گفتار سوم: حقوق و علوم سیاسی
۶۱	گفتار چهارم: حقوق و علوم طبیعی و ریاضی
۶۱	گفتار پنجم: شاخه‌های حقوقی سایر علوم
۶۲	مبحث سوم: شاخه‌های علم حقوق
۶۲	گفتار اول: حقوق عمومی و خصوصی
۶۳	بند اول: ملاک تشخیص حقوق عمومی از حقوق خصوصی

۶۵	بند دوم: شعبه‌های حقوق خصوصی
۷۰	بند سوم: شعبه‌های حقوق عمومی
۱۱۱	گفتار دوم: حقوق داخلی و خارجی (بین‌الملل)
۱۱۱	بند اول - حقوق داخلی
۱۱۵	بند دوم - حقوق خارجی (بین‌الملل)
۱۷۰	مبحث چهارم: نظام‌های حقوقی
۱۷۰	طرح بحث
۱۷۱	گفتار اول - حقوق تطبیقی
۱۷۲	بند اول - تعریف حقوق تطبیقی
۱۷۲	بند دوم - تاریخچه حقوق تطبیقی
۱۷۴	بند سوم - فائده حقوق تطبیقی
۱۷۵	بند چهارم - ماهیت حقوق تطبیقی
۱۷۶	بند پنجم - نحوه‌ی استفاده از اطلاعات حقوق تطبیقی
۱۷۸	گفتار دوم - تقسیم‌بندی نظام‌های حقوقی جهان
۱۸۱	بند اول - خانواده‌ی حقوقی اروپای غربی (اروپا - ژرمنی)
۱۸۲	بند دوم - حقوق انگلیس و آمریکا (خانواده‌ی حقوقی امریلا)
۱۸۳	بند سوم - گروه حقوق شوروی یا دموکراسی‌های شرقی (حقوقی سوسیالیستی)
۱۸۵	بند چهارم - نظام حقوقی اسلام
۱۹۵	بند پنجم - حقوق هند و خاور دور
۱۹۷	فصل چهارم - منابع حقوق
۱۹۷	طرح بحث
۲۰۱	مبحث اول: قانون
۲۰۱	گفتار اول: تعریف قانون و طبقه‌بندی آن
۲۰۱	بند اول - تعریف قانون
۲۰۲	بند دوم - طبقه‌بندی قوانین
۲۰۷	گفتار دوم: وضع و انتشار قانون
۲۰۷	بند اول - تصویب قانون
۲۰۸	بند دوم - امضای قانون
۲۰۹	بند سوم - انتشار قانون و مهلت اجرای آن

۲۱۱	گفتار سوم: قدرت اجبارکننده و اعتبار قانون
۲۱۱	بند اول - اقتدار قانون در برابر قوهی مجریه
۲۱۳	بند دوم: اعتبار و قدرت قانون در برابر قوهی قضاییه
۲۱۶	بند سوم: اقتدار قانون در برابر اشخاص
۲۲۰	گفتار چهارم: نسخ قانون
۲۲۰	بند اول - تعریف نسخ و مرجع صلاحیتدار
۲۲۰	بند دوم - مقام صالح نسخ و مرجع آن
۲۲۱	بند سوم: اقسام و چگونگی نسخ
۲۲۴	مبحث دوم: عرف
۲۲۴	گفتار اول: مفهیم و ارکان عرف
۲۲۵	بند اول - تعریف و معنی عرف
۲۲۶	بند دوم - ارکان عرف
۲۲۷	گفتار دوم: قدرت و اعتبار عرف در حقوق کنونی
۲۲۷	بند اول - مبنای اقتدار عرف
۲۲۸	بند دوم - قلمرو کنونی عرف
۲۲۹	بند سوم - تعارض عرف و قانون: قواعد متروک
۲۲۹	بند چهارم - تعارض عرف و روح قانون
۲۳۰	مبحث سوم: رویه‌ی قضائی
۲۳۱	گفتار اول - تعریف رویه‌ی قضائی
۲۳۲	گفتار دوم - عوامل ایجاد رویه‌ی قضائی
۲۳۲	بند اول - عوامل روانی و اجتماعی
۲۳۲	بند دوم - عوامل ناشی از طبقه‌بندی و درجه‌ی دادگاه‌ها
۲۳۲	گفتار سوم - اعتبار رویه‌ی قضائی به‌عنوان منبع حقوق
۲۳۳	گفتار چهارم - موارد دخالت رویه‌ی قضائی در قانون
۲۳۴	مبحث چهارم: نظریه‌ی علما
۲۳۵	فصل پنجم: آثار و قلمرو اجرای قواعد حقوق در زمان و مکان
۲۳۵	مبحث اول - قلمرو حقوق در مکان
۲۳۷	مبحث دوم - قلمرو اجرای قواعد حقوق در زمان
۲۳۹	گفتار اول: قلمرو اجرای قانون در زمان

۲۴۰	گفتار دوم: تفسیر قواعد حقوق: لزوم تفسیر قانون
۲۴۰	بند اول - تفسیر قانون و انواع آن
۲۴۲	بند دوم - تعبیرهای منطقی و اصولی در تفسیر
۲۴۵	خلاصه‌ی بحث و نتیجه‌گیری مطالب و مباحث فوق‌الذکر
۲۵۷	فهرست منابع و مصادر
۲۵۷	الف. منابع فارسی
۲۶۵	ب) منابع عربی
۲۶۸	ج) مقالات
۲۶۸	د) پایان‌نامه‌ها
۲۶۸	ه) سایتهای اینترنتی

«بایسته تعلی»

آن کس که بداند و بداند که بداند	اسب خرد از کنبد کردون بجهاندا
آن کس که بداند و نداند که بداند	میدار کنبدش که بسی خفته نماندا
آن کس که بداند و نداند که نداند	لنگان خوک خویش به مترل برساندا
آن کس که نداند و نداند که نداند	در جل مرکب ابداله حرباندا

مقدمه

مطالب درس کلیات حقوق، مطالب اصلی این علم می باشد نه از فلسفه های ابتدایی آن. این کتاب برای کسانی است که خواهان رساله های میانه ای «مقدمه ای علم حقوق» و «فلسفه حقوق» هستند. آنچه در این کتاب آمده است با تفصیل بیشتر در کتاب های فلسفه ای حقوق می توان یافت. زیرا آنچه به اختصار تمام در مقدمه ای علم حقوق می آید، برای زمینه سازی ذهن دانشجویان می باشد و کافی به نظر نمی رسد و ناچار باید کتابی واسطه تدوین گردد که هم دانشجویان را در پیچ و خم های مکتب های فلسفی سرگردان نسازد و هم با طرح نظریه های عمده ای اندیشمندان حقوقی زمینه ای مساعد تدریس «فلسفه ای حقوق» را فراهم سازد.

امید است که اثر ارائه شده به کار استادانی که به تدریس مقدمه ای علم حقوق می پردازند کمک کند؛ رساله ای دور از اجمال و تفصیل در اختیارشان قرار گیرد که هم درس را باورتر و قابل

فهم‌تر کند و هم منبعی برای تحقیق دانشجویان باشد. بدین ترتیب امید است که با مطالعه‌ی این کتاب، دانشجویان محترم و دانش‌پژوهان عزیز و گرامی بتوانند مطالعات خود را به‌ نحو تخصصی، در ابعاد مختلف علم حقوق، دنبال کنند.

کتاب حاضر در جهت ورود به بررسی و مطالعات حقوقی با توجه به مهمترین رشته‌های آن، که حقوق خصوصی و حقوق عمومی باشند، تنظیم گردیده است. به دلیل این که مطالب این درس، از ارتباط رشته‌های حقوقی مثل حقوق خصوصی و عمومی سخن به میان می‌آید.

علم حقوق به معنای خاص آن، به آگاهی عالمانه از مقررات الزام‌آور اجتماعی، کیفیت دادرسی و حداکثر چگونگی وضع این قوانین محدود است؛ اما در معنای عام، دیگر آگاهی‌های عالمانه مرتبط با این مقررات مانند تاریخ حقوق، فلسفه‌ی حقوق، آیین استنباط حقوق و جامعه‌شناسی حقوقی) را نیز شامل می‌شود.

مقصود از علم حقوق به نوبت یکی از شاخه‌های مهم علوم انسانی - اجتماعی، مفهوم عام آن است. علم حقوق با بسیاری از شاخه‌های علوم اجتماعی - انسانی (مانند جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی و تاریخ) در بعضی شاخه‌های علوم طبیعی و ریاضی ارتباط دارد. چگونگی این ارتباط، بسته به میزان اشتراک در موضوع و نیز نوع نظام حقوقی، متفاوت است. استفاده از این علوم در همه‌ی نظام‌های حقوق در مرزهای دادرسی و اجراء نزدیک و همانند است؛ اما در مرحله‌ی قانون‌گذاری، بسته به نوع نظام حقوقی، متفاوت است. مثلاً در نظام‌های حقوقی مبتنی بر مکتب حقوق طبیعی، از علوم عقلی و فاعلی و روان‌شناسی، بیشتر از علوم دیگر استفاده می‌شود.^۱

در نظام حقوقی اسلام، در مقام وضع قواعد حقوقی، به دلیل وحیان بودن آن‌ها، به سایر علوم نیاز چندانی نیست و بیش‌تر در عرصه‌ی مقررات ثانوی، احکام حکومتی و در مراحل دادرسی و اجراء از این علوم استفاده می‌گردد.^۲

۱. کاتوزیان، ناصر. کلیات حقوق. نظریه عمومی، ج ۱، ص ۲۵۶-۲۵۱، تهران ۱۳۷۹ ش. دانش پژوه، مصطفی، حقوق شناسی

عمومی با رویکرد به حقوق اسلام و ایران، ج ۱، ص ۲۵-۱۸.

۲. درآمدی بر حقوق اسلامی، ج ۱، ص ۱۱۹-۱۱۸، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۴ ش.

به سبب پیچیدگی، توسعه و فراوانی قواعد حقوقی در عرصه‌های گوناگون حیات اجتماعی انسان، تقسیم‌بندی علم حقوق امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است؛ اما درباره‌ی میانی این تقسیم‌بندی و نیز تعیین جایگاه بعضی شاخه‌ها در تقسیمات علم حقوق، اتفاق نظر وجود ندارد. پس مناسب است در آغاز با هدف، موضوع و سیر منطقی مباحث درس «کلیات علم حقوق» آشنا شویم بدین منظور لازم است پیش‌تر، مفاهیم و کاربردهای اصطلاح حقوق را یادآوری کنیم. در پایان شایان ذکر است که: آن چه می‌ماند، سهم استادان محترم در بیان مطلب کتاب است که با استفاده از هنر تدریس، سهم عمده را در تربیت حقوقدانان آینده‌ی کشور، به‌ویژه استادان حقوق، دارند.

از این رو، هر جا که درک مطلب کتاب، برای دانشجویان به آسانی ممکن نباشد، توضیح لازم را مثلاً با شرح اصطلاح حقوقی، از انواع دانشجویان به اصول قانون اساسی یا مواد قوانین عسادی، بیان فرمایند. از تمامی خوانندگان این کتاب خواهشمندم که تمامی کاستی‌های این حقیر را در این امر به بزرگواریتان ببخشایید. انشاء...

این کتاب در پنج فصل تدوین شده است.

فصل اول: مبنا و هدف حقوق؛

فصل دوم: اوصاف قاعده‌ی حقوقی؛

فصل سوم: علم حقوق و شاخه‌های آن؛

فصل چهارم: منابع حقوق؛

فصل پنجم: آثار و قلمرو اجرای قواعد حقوق در زمان و مکان.

الحمد لله رب العالمین

با آرزوی توفیق همگان در کسب علم و معرفت

محمدرضا روزبهانی خادم القرآن و اهل البیت (علیهم السلام)